

**ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ
ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ,
ΑΠΟΙΚΙΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ
ΣΠΟΥΔΕΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ**

**Ανθρωπολογία και υλικός πολιτισμός:
Πολιτιστική διαχείριση
εθνοτικά και λαογραφικά μουσεία
μνημεία και αποαποικιοποίηση**

Δρ. Χριστίνα Γραμματικοπούλου
cgram@uom.edu.gr

6η εβδομάδα
(7/11//2023 - 9/11/2023)

Υλικός και άυλος πολιτισμός

Υλικός πολιτισμός

- Υλικός πολιτισμός είναι όλα τα αντικείμενα που παράγουν ή χρησιμοποιούν οι άνθρωποι: ρούχα, εργαλεία, όπλα, μηχανήματα, βιβλία, αντικείμενα λατρείας, τέχνης κτλ. Είναι όλες οι σχέσεις μεταξύ ανθρώπων και αντικειμένων, η ιστορία τους και τα συστήματα σκέψης που αντανακλούν.
- Οι σπουδές του υλικού πολιτισμού είναι ένα πεδίο των ανθρωπολογικών επιστημών, που συνδυάζει διεπιστημονικές προοπτικές (από την ιστορία, την αρχαιολογία, τη συντήρηση κτλ.). Ωστόσο, ιστορικά η κατανόηση του υλικού πολιτισμού συνδέεται με την ανθρωπολογία.
- Οι ανθρωπολόγοι του 20ού αιώνα συνέλεξαν αντικείμενα από την επιτόπια έρευνα, τα οποία στη συνέχεια παρουσιαζόταν σε εκθέσεις στην Ευρώπη και Β. Αμερική.
- Με την εισαγωγή της επιτόπιας έρευνας στην Ανθρωπολογία, από τη δεκαετία του 1920 και έπειτα, η μελέτη της ζωντανής κοινωνίας θεωρήθηκε πιο σημαντική από τον υλικό πολιτισμό της. Ωστόσο εξακολουθεί να καταλαμβάνει σημαίνουσα θέση στο έργο ανθρωπολόγων που θεωρούσαν ότι ήταν το κλειδί για την κατανόηση του τρόπου σκέψης μιας ομάδας ανθρώπων (βλ. Lévi Strauss)

Γιαλούρη (επιμ.), Υλικός Πολιτισμός

Γιαλούρη, Ε. (2012). Υλικός Πολιτισμός. Οι περιπέτειες των πραγμάτων στην Ανθρωπολογία. στο: Υλικός Πολιτισμός. Η Ανθρωπολογία στη Χώρα των Πραγμάτων. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Τάσεις στη μελέτη του υλικού πολιτισμού:

- α. Έντονη τάση για συλλογή, ταξινόμηση και μελέτη αντικειμένων (κυρίως τα πρώτα χρόνια εξερευνήσεων)
- β. Παρουσίαση και μελέτη υλικών καταλοίπων ως "τεκμηρίων" ή ως "απολιθωμάτων" εξέλιξης και κοινωνικής προόδου ή ως μέσων εντοπισμού διάχυσης πολιτισμικών στοιχείων (από τα χρόνια της αποικιοκρατίας και έπειτα, ιδίως 19ος αιώνας και μετά. Τόσο η θεωρία της πολιτισμικής εξέλιξης όσο και αυτή της διάχυσης, τοποθετούσαν τους Ευρωπαίους στην κορυφή της πυραμίδας, στην πρώτη περίπτωση επειδή είχαν διανύσει όλα τα στάδια της εξέλιξης, ενώ στη δεύτερη επειδή ήταν αυτοί που επινόησαν τα σημαντικά πολιτισμικά στοιχεία που επέδρασαν στους άλλους πολιτισμούς.
- γ. πρόσληψη πραγμάτων ως εργαλείων προσαρμογής σε διαφορετικά περιβάλλοντα.
- δ. αναγνώριση ενεργού ρόλου αντικειμένων στην κοινωνία και στον πολιτισμό. Αντιμετώπισή τους ως φορέων νοημάτων και πληροφοριών.
- ε. ενδιαφέρον για την υλικότητα και την αισθητηριακή και σωματική εμπειρία του υλικού κόσμου
- στ. νεότερα αιτήματα για απελευθέρωση του υλικού από την ηγεμονία του γλωσσικού και του κοινωνικού.

Πολιτιστική κληρονομιά

- Η πολιτιστική κληρονομιά, σύμφωνα με την UNESCO είναι **"το κληροδότημα του παρελθόντος, αυτό με το οποίο ζούμε σήμερα και αυτό που θα αφήσουμε στις μελλοντικές γενιές"**. Είναι ένα κληροδότημα που έχει αξία πολιτιστική, ιστορική, αισθητική, αρχαιολογική, επιστημονική, εθνογραφική ή ανθρωπολογική για ομάδες ανθρώπων.
- Περιλαμβάνει τον υλικό πολιτισμό αλλά και τον άυλο πολιτισμό (παραδόσεις, μουσική, χορό κτλ.)
- Μέθοδος κατανόησης και αξιοποίησης του παρελθόντος
- Παράγεται μέσω αντικειμένων, εικόνων, γεγονότων και αναπαραστάσεων.
- Συστατικό της προσωπικής και συλλογικής ταυτότητας
- Τρέχουσες χρήσεις του παρελθόντος που εξυπηρετούν στρατηγικούς στόχους (οικονομικούς, ταυτότητα)
- Εκδηλώσεις: μουσεία, μνημεία, δημόσια τέχνη, τηλεοπτικές εικόνες, φωτογραφίες, περιοχές ενδιαφέροντος, ιστορικές αναπαραστάσεις.
- Αδιάρρηκτη σχέση με το χρόνο.
- Είναι πολιτική, σχετίζεται με την εξουσία και τις ελίτ.

Πολιτιστική πολιτική

- Οι πολιτικές στρατηγικές για τη συντήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Πολιτικές για την ενίσχυση και διάδοση των πολιτιστικών φαινομένων μιας κοινότητας.
- Η πολιτιστική πολιτική έχει λειτουργήσει ως φίλτρο από το οποίο διυλίζονται τα κοινωνικά φαινόμενα, η ιστορική συνείδηση, η εθνική ταυτότητα, οι αναπαραστάσεις, οι φόβοι και οι προσδοκίες των κοινωνιών για το παρόν και το μέλλον. (Μυρσίνη Ζορμπά)
- Σύνολο πολιτικών αποφάσεων για ανάπτυξη του πολιτισμού (επιχορηγήσεις, εκπαίδευση, μουσεία)
- Η πολιτισμική πολιτική ασχολείται με τη διαχείριση των πολιτισμικών πόρων, με μια ευρεία αντίληψη του πολιτισμικού, που περιλαμβάνει αυτό που παραδοσιακά θεωρείτο "υψηλή" και "λαϊκή" κουλτούρα, κουλτούρα που αφορά κυρίαρχες ομάδες αλλά και μειονοτικές ομάδες.
- Η πολιτισμική πολιτική περιλαμβάνει τη διαχείριση των θεσμών όπως μουσεία, βιβλιοθήκες, αρχαιολογικούς χώρους κτλ., αλλά και ζητήματα πολιτιστικής διπλωματίας, διεθνών οργανισμών, ρυθμίσεις ΜΜΕ, πολιτιστική βιομηχανία κτλ.
- Μέσα από τη διαχείριση αυτή κατευθύνει ευρύτερα ζητήματα, όπως η ταυτότητα, η διαχείριση της μνήμης, η προσβασιμότητα, τα πολιτισμικά δικαιώματα, η συμμετοχή στον πολιτισμό κτλ. (βλ. Μυρσίνη Ζορμπά, Πολιτική του Πολιτισμού)

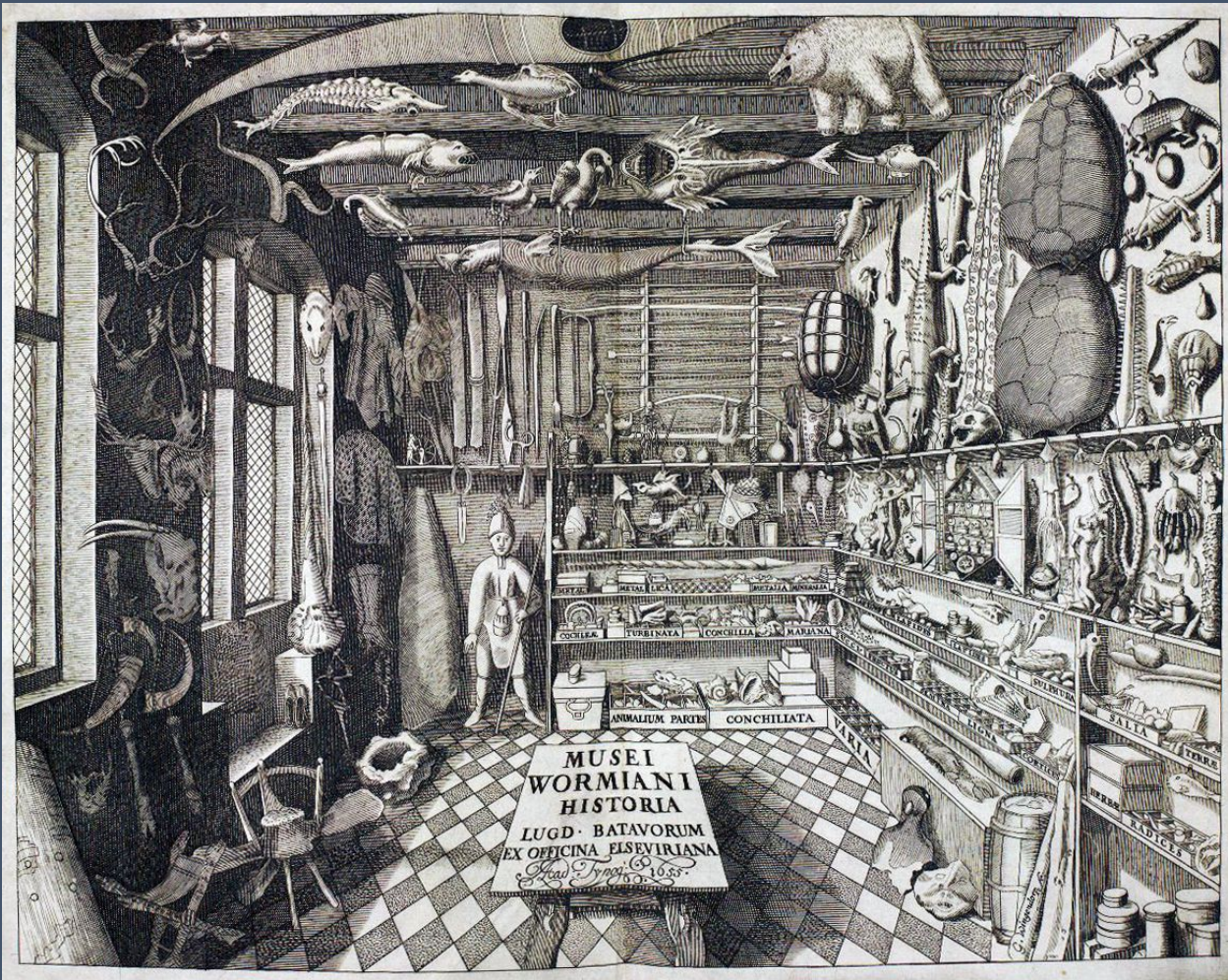
Πολιτισμός και κουλτούρα

- Στα ελληνικά χρησιμοποιείται κυρίως η έννοια του πολιτισμού (civilization) και όχι της κουλτούρας (culture). Σε πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες υπάρχει διάκριση μεταξύ των δύο, με τον πρώτο όρο να περιλαμβάνει συνήθως και τον υλικό πολιτισμό (πχ. βιομηχανική ανάπτυξη, εργαλεία, ενδυμασία κτλ.) ενώ το δεύτερο να περιλαμβάνει και έργα με αισθητική ή πνευματική αξία.
- Η κουλτούρα ταυτιζόταν με την πολιτιστική κληρονομιά, το λαϊκό πολιτισμό της αγροτικής ζωής και τις τέχνες.
- Ήδη από το 19ο αιώνα, η ανθρωπολογία εμπλουτίζει την έννοια της κουλτούρας ως ενός σύνθετου όλου που περικλείει γνώση, πεποιθήσεις, τέχνη, ήθη, νόμο, έθιμα και κάθε άλλη ικανότητα και συνήθεια που απέκτησε ο άνθρωπος ως μέλος της κοινωνίας (Tylor 1874).
- Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, οι δύο αυτές έννοιες της κουλτούρας και του πολιτισμού συγκλίνουν.

Τι είναι το μουσείο;

Μουσείο και μουσειολογία

- Η ιδέα του εθνικού μουσείου προκύπτει στα τέλη του 18ου και την αρχή του 19ου αιώνα, μαζί με την ιδέα του έθνους-κράτους και την αντίληψη για τον πολιτισμό.
- Παρόλο που τα μουσεία στηρίχθηκαν σε ιδιωτικές συλλογές, εκφράζουν το έθνος και τον πολιτισμό του. Μέσα από την ανάδειξη του παρελθόντος τα μουσεία επικυρώνουν το δικαίωμα των εθνών να υπάρχουν σε έναν συγκεκριμένο τόπο. Είναι χαρακτηριστικό των εθνικών κρατών να υπάρχουν συλλογές πραγμάτων, που φυλάσσονται εκ μέρους του "λαού", ως απόδειξη της ξεχωριστής του εθνικής ταυτότητας και της εθνικής κυριαρχίας στα γεωγραφικά σύνορα του κράτους.
- Το αντικείμενο που προβάλλεται σε ένα μουσείο, εκπροσωπεί παρόμοια αντικείμενα (πχ. γλυπτά) αλλά παράλληλα έχει μεγαλύτερη αξία από αυτά, θεωρείται κάτι μοναδικό σε ό,τι αφορά την αισθητική ή ιστορική του αξία.
- Μέσα από την έκθεσή του το αντικείμενο μεταβάλλεται. Μπαίνει σε διαφορετικά συμφραζόμενα από αυτά που είχε αρχικά, γίνεται κομμάτι μιας αφήγησης.
- Το κοινό που περιδιαβαίνει τους χώρους του μουσείου, διασχίζει νοερά μια αφήγηση, μια ιστορική πορεία και ανακαλύπτει συσχετισμούς, εξελίξεις και διαφορές.
- Η συλλογή και οι μουσειακές πρακτικές επιβεβαιώνουν την ξεχωριστή ταυτότητα αυτού που τις ασκεί, είτε πρόκειται για ίδρυμα, είτε για οικογένεια, είτε για εταιρείες κτλ.

Wunderkammer, 17ος αι. και
έπειτα: Συλλογές αντικειμένων,
από τη φύση, σπάνια, παράξενα
αντικείμενα, πολιτιστικά
αντικείμενα, που έδειχναν οι
συλλέκτες στους καλεσμένους
για να τους διασκεδάσουν.
Θεωρούνται πρόγονοι των
συλλογών των μουσείων.

Εξέλιξη ανά τους αιώνες...

- Τα "ντουλάπια με τα αξιοπερίεργα" (Wunderkammer) του 16ου αιώνα στηρίζονταν στις αρχές της σπανιότητας και της πρωτοτυπίας.
- Κατά το 17ο αιώνα οι συλλογές άρχισαν να οργανώνονται με ορισμένους ταξονομικούς κανόνες, πχ. αρχαιότητες ή δείγματα από το φυσικό κόσμο.
- Στα τέλη του 18ου και τις αρχές του 19ου αιώνα, το μουσείο έχει κάποια θεματική βάση, με στόχο τη διαφύλαξη των αντικειμένων, την προβολή αλλά και την εκπαίδευση/ εκπολιτισμό του κοινού.
- Σήμερα το μουσείο δεν είναι τόσο αφιερωμένο σε αντικείμενα, όσο σε ανθρώπους (νέα μουσειολογία). Με άλλα λόγια υπάρχει μια μετατόπιση του ενδιαφέροντος από το απομονωμένο από τα συμφραζόμενά του αντικείμενο, προς τα πολιτιστικά και κοινωνικά συμφραζόμενα που παράγουν τα αντικείμενα.

Μουσείο και ιστορική μνήμη

- Το μουσείο συλλέγει, συντηρεί, διαφυλάσσει και παρουσιάζει αντικείμενα για το κοινό και για τις μέλλουσες γενιές.
- Αυτά τα αντικείμενα μπορεί να έχουν ιστορική, καλλιτεχνική, πολιτιστική, ανθρωπολογική, επιστημονική αξία.
- Το περιεχόμενο του μουσείου διαμορφώνει μεταβαλλόμενες ανάγκες οικονομικής, πολιτικής, ακαδημαϊκής φύσης.
- Συνεπώς το μουσείο μας παρουσιάζει μια εικόνα του παρελθόντος ή παρόντος, αλλά είναι μια μεταβαλλόμενη εικόνα στο χρόνο. Ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται τα εκθέματα μπαίνει σε διαφορετικά συμφραζόμενα και παράγει μια διαφορετική αφήγηση για το παρελθόν.
- Η μνήμη που συντηρεί το μουσείο δεν είναι μια παγιωμένη εξιστόρηση, αλλά ανασυστήνεται κάθε φορά μέσα από τα εκθέματα. Σαν την δική μας μνήμη: βλέπουμε ένα αντικείμενο και αναπλάθουμε στο μυαλό μας την ανάμνηση που εκπροσωπεί.

Το Enola Gay στο National Air and Space Museum της Ουασινγκτον. Δίνεται έμφαση στην μηχανική/αεροπλοϊκή διάσταση του εκθέματος, και όχι στην καταστροφή με την οποία συνδέεται στη Χιροσίμα.

Hiroshima Peace Memorial Museum. Έμφαση στα θύματα, την τοπική ζωή, τις καταστροφικές συνέπειες της βόμβας (χωρίς αναφορά στην πολεμική δράση της Ιαπωνίας).

Η Lee Yong-soo, που είχε υποφέρει ως “comfort woman” κατά το Β’ Παγκόσμιο Πόλεμο, στο Μνημείο για τις Comfort Women στη Σεούλ. Δεξιά: Μνημείο για τις Comfort Women στο San Francisco.

“

Καθώς στα περισσότερα μουσεία εκθέτονται υλικά κατάλοιπα του παρελθόντος, οι εκθέσεις τους έχουν άμεσο αντίκτυπο στην **πρόσληψη του ιστορικού χρόνου**. Η ίδια η μουσειακή επίσκεψη επιβάλλει στο θεατή συγκεκριμένες χρονικότητες, όπως τη διαδοχή και το ρυθμό θέασης των εκθεμάτων, τις παύσεις σε συγκεκριμένα σημεία, την αφηγηματική συμπύκνωση του χρόνου, την πρόκληση νοσταλγίας για ένα «χαμένο» παρελθόν, το αίσθημα προσομοίωσης με μια εποχή («σαν να έχει ακινητοποιηθεί ο χρόνος») κτλ. Το μουσείο, όπως γενικά ο υλικός πολιτισμός, συχνά **θεωρείται ότι παγιώνει τη μνήμη στο χώρο**, δικαιολογώντας την ταυτότητά μας ως βαθιά ριζωμένης σε ερείσματα – κυριολεκτικά– του παρελθόντος. Ο αντιλαμβανόμενος ως στατικός, μετρήσιμος και ανθεκτικός στις αλλαγές χώρος γίνεται επιχείρημα αναφορικά με τα στοιχεία αυτά του παρελθόντος, που υποτίθεται πως άντεξαν στο χρόνο. [...] αν δεχτούμε ότι το παρελθόν δεν ανακαλείται αλλά δείχνεται ή συμβαίνει, [...] τα μουσεία προσφέρουν ένα σαφές και οριοθετημένο χωρικό πεδίο για την **επιτέλεση της μνήμης**.

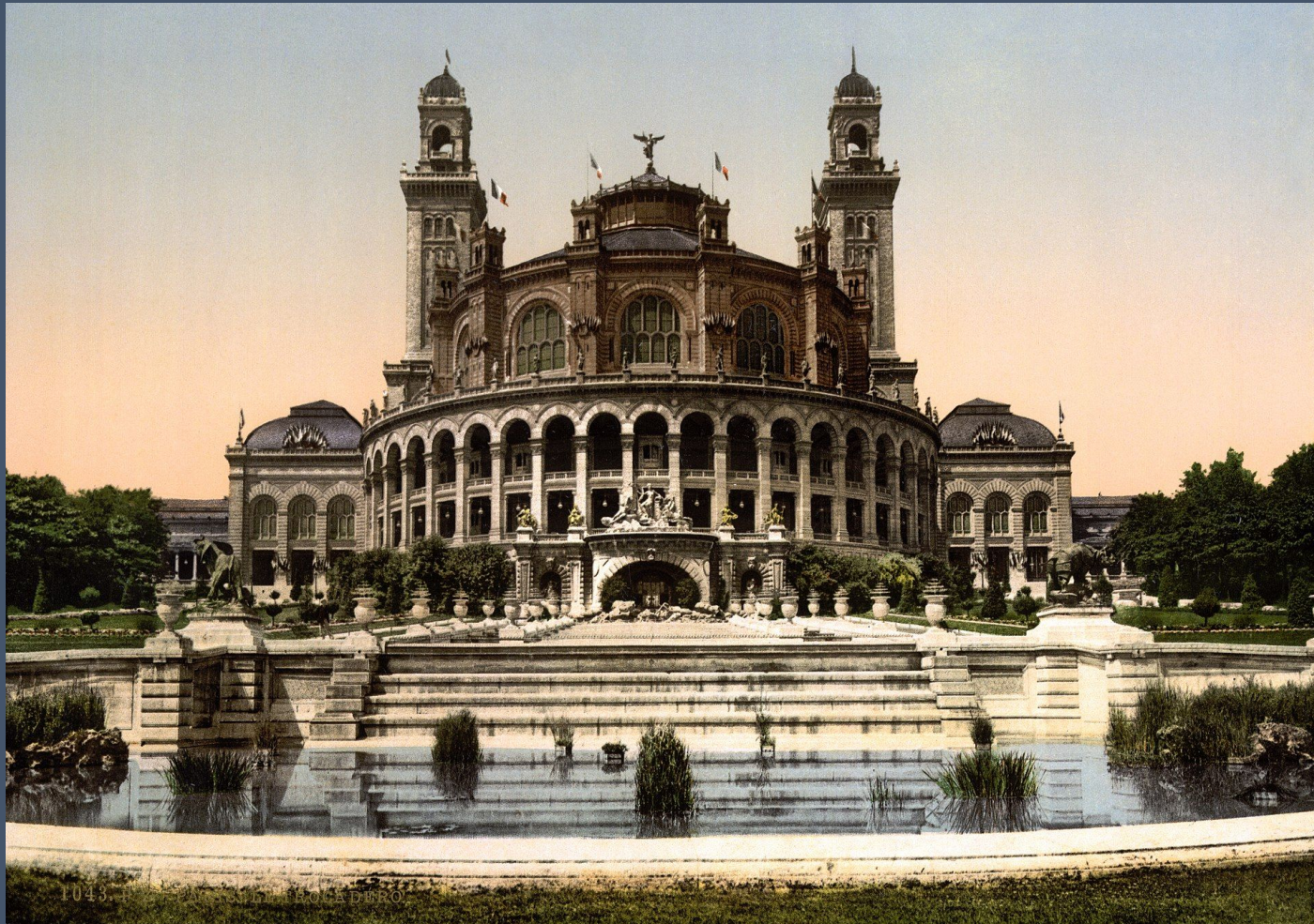
Εσθήρ Σολομών, Τα μουσεία ως αντικείμενα

”

Μουσεία τέχνης και εθνοτικά μουσεία

(ξαναθυμόμαστε από τη δεύτερη εβδομάδα)

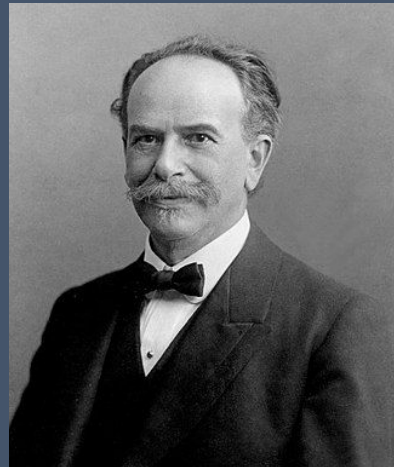
- Για πολλές δεκαετίες αναπαράγονταν η διαίρεση ανάμεσα σε “Μουσεία Τέχνης” (που είχαν αντικείμενα δυτικής τέχνης) και “Εθνοτικά Μουσεία”. Δηλαδή η δυτική τέχνη έμπαινε στη θέση της “ιστορίας”, ενώ η εξωευρωπαϊκή τέχνη στη θέση της “παράδοσης”.
- Η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς στο δυτικό κόσμο ταυτιζόταν με τη συντήρηση και έκθεση αντικειμένων σε μουσεία. Αντίθετα, για τους εθνοτικούς πολιτισμούς συνδεόταν με τη ζωντανή επιτέλεση.
- Τα αντικείμενα απομακρύνονται από τα συμφραζόμενά τους. Δεν δημιουργήθηκαν για να τα βλέπουμε στις προθήκες του μουσείου, αλλά για να πλαισιώνουν τελετουργίες.
- Η αρπαγή των αντικειμένων αυτών, σε συνδυασμό με τον ιεραποστολικό ζήλο, συνέβαλαν στην εξαφάνιση ορισμένων θρησκειών (δηλ. εν προκειμένω το μουσείο φθείρει τον πολιτισμό)
- Οι μάσκες έχασαν τη σύνδεσή τους με τα ζωντανά σώματα που τις νοηματοδοτούσαν.
- Μέχρι και τη δεκαετία του 1980, τα αντικείμενα αυτά προβάλλονταν ως “πηγή έμπνευσης”, σε αντιπαράθεση με τα αντικείμενα που προβάλλονταν ως “Δυτική τέχνη” (Hans Belting, 2006)

Musée d'Ethnographie
du Trocadéro, ίδρυση
1878.

Μουσείο, ανθρωπολογία και αποικιοκρατία

- Η σχέση της ανθρωπολογίας με το μουσείο, ξεκινάει από τα πρώτα χρόνια των εξερευνήσεων, όταν οι εξερευνητές επέστρεφαν στην Ευρώπη με δείγματα χλωρίδας και πανίδας, και αντικείμενα που ανήκαν στους ανθρώπους που συναντούσαν.
- Στη συνέχεια, αντικείμενα που προερχόταν από ανθρωπολογική έρευνα και αρχαιολογικές ανασκαφές στην αποικία (ή στην χώρα που ανήκε στη σφαίρα επιρροής, όπως είδαμε με τις αρχαιολογικές ανασκαφές στην Ελλάδα) εντάσσονταν στις συλλογές μεγάλων μουσείων της Δύσης.
- Για τις αποικιακές δυνάμεις εκπροσωπεί την ηγεμονία σε άλλους πολιτισμούς (βλ. Βρεταν. Μουσείο).
- Ανάμεσα στο 1849 και το 1931 δημιουργούνται πολυάριθμα μουσεία στην Ευρώπη και την Αμερική για να στεγάσουν εθνογραφικές συλλογές. Παραδείγματα: Royal Ethnographic Museum of Copenhagen (1849), Berlin Museum fur Volkerkunde (1873), Ethnographische Museum, Dresden (1875), Museo Nacional de Etnologia, Madrid (1875), Musee d'Ethnographie du Trocadero, Paris (1878), Musee Royal de l'Afrique Centrale, Brussels (1898), Koloniaal, Amsterdam (1910), Musee des Colonies, Paris (1931).
- Μουσεία αφιερωμένα στην συλλογή, έρευνα και έκθεση "εξωτικών" αντικειμένων (φυσικής ιστορίας, ανθρωπολογίας, τέχνης), επηρεασμένα από την αποικιοκρατική ιδεολογία, πολιτική και φιλοδοξίες. Αντανακλούσαν τις ταξινομικές διαιρέσεις και την αντίληψη της πολιτισμικής εξέλιξης (πχ. ανάλογα με το αν προερχόταν από κοινωνίες που είχαν αναπτύξει σύστημα γραφής ή τη μεταλλουργία).

World's Columbian Exhibition, 1893. Έγινε για να δοξάσουν τα 500 χρόνια από την άφιξη του Κολόμβου. Για να δείξουν την υπεροχή τους, οργάνωσαν και την παρουσίαση χωριών Ινουίτ και Ιθαγενών. Την εθνογραφική έρευνα στο βορρά για τους Ινουίτ ανέλαβε ο **Franz Boas**, ο οποίος είχε ξεκινήσει την καριέρα του με μουσειολογικές σπουδές, στη συνέχεια εργάστηκε στο Μουσείο του Βερολίνου, και όταν μετανάστευσε στις ΗΠΑ εργάστηκε στο Εθνικό Μουσείο (μετέπειτα Smithsonian). Αν και ο Boas απέρριπτε την ιεράρχηση των πολιτισμών και ασκούσε κριτική στην εξελικτική τους θεώρηση, το πλαίσιο αυτών των εκθέσεων την προωθούσε σαν ιδέα.

Μουσείο, ανθρωπολογία και αποικιοκρατία

- Οι εκθέσεις στα μουσεία εμφανιζόταν ως "αντικειμενική παρουσίαση" των πολιτισμών που απεικόνιζαν. Ωστόσο, είχαν σαφείς πολιτικές διαστάσεις και αντικατόπτριζαν τις ιδέες αυτών που οργάνωναν την έκθεση για τη δική τους πολιτισμική υπεροχή. Τελικά, στις εκθέσεις αυτές αντικατοπτριζονταν πώς θεωρούσαν τον εαυτό τους οι δυτικοί, μέσα από τη σύγκριση με τους Άλλους (βλ. Οριενταλισμός).
- Η ιεραρχική/ εξελικτική ταξινόμηση στα μουσεία αυτά αρχίζει να εγκαταλείπεται τη δεκαετία του 60
- Παρόλα αυτά, πολλές εκθέσεις συνεχίζουν να υιοθετούν μια "αισθητική" προσέγγιση, με έμφαση στην "παγκοσμιότητα" της τέχνης, αντί για παρουσίαση των εκθεμάτων στα "συμφραζόμενά τους" (δηλαδή σε σχέση με τον πολιτισμό που εκπροσωπούσαν).
- Σύγχρονα μουσεία Εθνογραφίας (πχ. Μουσείο Εθνογραφίας στο Goteborg της Σουηδίας) επιχειρούν να απομακρυνθούν από αυτή την αισθητική προσέγγιση του "ιερού" καλλιτεχνικού αντικειμένου και να προωθήσουν εκπαιδευτικές δράσεις, προσπαθώντας να δώσουν το λόγο και στις κοινότητες από τις οποίες προήλθαν αυτά τα αντικείμενα και να καλλιεργήσουν σχέσεις ισότιμου διαλόγου με αντίστοιχα μουσεία από τις πρώην αποικίες.

Μουσειολογικές πρακτικές πέρα από τη Δύση

- Πρακτικές συλλογής αντικειμένων υπήρξαν σε όλους τους πολιτισμούς ανά τους αιώνες. Ωστόσο το μουσείο ως ίδρυμα, με τη μορφή που έχει σήμερα, δημιουργήθηκε στην Ευρώπη, από το 17ο αιώνα και μετά.
- Η μεταποικιακή κριτική στη μουσειολογία, οδηγεί σε νέες μουσειολογικές πρακτικές, όπου οι άνθρωποι που συνδέονται με έναν πολιτισμό έχουν όχι μόνο το δικαίωμα να διαχειριστούν την πολιτιστική κληρονομιά τους, αλλά και να βρουν τον τρόπο για να την παρουσιάσουν.
- Προηγούμενοι χώροι παρουσίασης: Ναοί, αφιερώματα με αντικείμενα για τη λατρεία, Ιεροί χώροι αποθήκευσης, Χώροι συνάντησης (πχ. Μαορί επιδεικνύουν γλυπτά και όπλα στους χώρους αυτούς).
- Τα αντικείμενα αυτά μπορεί να έχουν κάποια λειτουργία, ιερότητα ή και μαγικές ιδιότητες.
- Όταν τα αντικείμενα αυτά βρίσκονται σε δυτικού τύπου μουσείο, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ο πολιτισμός με τον οποίο συνδέεται το αντικείμενο και να το αντιμετωπίζουν ανάλογα. Πχ. όταν μιλάμε για τον πολιτισμό των ιθαγενών στην Αμερική, πρέπει να ενσωματώνονται πρακτικές "παραδοσιακής φροντίδας", όπως η απομάκρυνση αντικειμένων που έχουν κάποια αξία γι' αυτούς, η τοποθέτησή τους σε προθήκες που αερίζονται, ώστε να αναπνέουν, και η κατηγοριοποίησή τους με τρόπο που έχει νόημα για τους ιθαγενείς.

Η Δύση μέσα από τα
μάτια της Ανατολής.
Έκθεση στο CCCB,
Βαρκελώνη, 2005.
Ανέλυε πώς το Ισλάμ
είδε τη Δύση, μέσα
από διαφορετικές
προοπτικές
(καλλιτεχνικές,
λογοτεχνικές, pop
κουλτούρας κτλ.)

Λαογραφικά μουσεία στην Ελλάδα - αρχή

- Τα λαογραφικά μουσεία στην Ελλάδα καλούνται να εκπληρώσουν παρόμοια λειτουργία με τα αρχαιολογικά/ εθνικά μουσεία, δηλαδή να οριοθετήσουν την Ελληνική ταυτότητα ως κάτι το ξεχωριστό και συνεχές από την αρχαιότητα ως τη σύγχρονη εποχή.
- Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ιδρύονται στην Ελλάδα μικρά, πανομοιότυπα λαογραφικά μουσεία, που αγνοούν τα ιστορικά και πολιτισμικά συμφραζόμενα των εκθεμάτων τους και προσφέρουν μια ανιστορική, ρομαντική παρουσίαση των αγροτικών κοινωνιών.
- Η έμφαση δίνεται στην ενότητα, όχι στις τοπικές ιδιαιτερότητες.
- Μετά τη Μεταπολίτευση τα λαογραφικά μουσεία εξαπλώνονται σε όλη τη χώρα. Η έμφαση και πάλι δίνεται στην ιστορική συνέχεια του Ελληνισμού.

Λαογραφικά μουσεία - γενική εικόνα

- Τις τελευταίες δεκαετίες έχουν δημιουργηθεί πολλά λαογραφικά μουσεία σε όλη τη χώρα, σε πόλεις και χωριά.
- Εκπρόσωποι της τοπικής αυτοδιοίκησης, συλλέκτες και πολιτιστικοί σύλλογοι συγκέντρωσαν υλικό της τοπικής ιστορίας και τα τοποθέτησαν σε προθήκες ως μουσειακά είδη σε παλιά σπίτια ή αρχοντικά ή παλιά δημοτικά σχολεία που έπαψαν να λειτουργούν.
- Παρόμοια μουσεία δημιουργήθηκαν και από ομάδες πολιτών, όπως ποντίων, κρητικών, σαρακατσαναίων, βλάχων κλπ.
- Πρόκειται για τεκμήρια του παραδοσιακού πολιτισμού, όπως ενδυμασίες, είδη λαϊκής τέχνης, φωτογραφίες, εργαλεία, αντικείμενα καθημερινής χρήσης, υφαντά, κεντήματα κτλ. (βλ. Παναγιώτα Παπανικολάου, Η πολιτιστική πολιτική και οι πολιτιστικοί θεσμοί στην Ελλάδα)

“

Μνήμη και ταυτότητα [...] είναι δύο αλληλένδετες διαδικασίες, [...] αφού η ταυτότητα κατασκευάζεται στη βάση της συλλογικής μνήμης, όταν δηλαδή οι άνθρωποι θυμούνται μαζί ένα κοινό παρελθόν, με τρόπο που να ανταποκρίνεται στις πολιτικές, ιδεολογικές ή άλλες ανάγκες του παρόντος. Πρόκειται, επομένως, για «κοινότητες μνήμης» [...], που δεν ταυτίζονται αναγκαστικά με τις εδαφοποιημένες, απεδαφοποιημένες ή φαντασιακές εκδοχές της ίδιας έννοιας, αλλά μπορούν να τις διαπερνούν, όταν π.χ. ως τέτοια κοινότητα νοείται το έθνος, ή να συνιστούν υποσύνολά τους, όταν π.χ. στο πλαίσιο μιας πολυσυλλεκτικής τοπικής κοινότητας αναπτύσσονται κοινότητες μνήμης με εθνοτικά χαρακτηριστικά, ή ακόμη κοινότητες μνήμης που βασίζονται στη συγγένεια, όπως τα σόγια και οι οικογένειες

Βασίλης Δαλκαβούκης, Μνήμη και κοινότητα

”

Λαογραφικά μουσεία - περιπτώσεις

- Μετά το 2000 παρατηρούμε αλλαγές στα λαογραφικά μουσεία, για παράδειγμα ο Δ. Κωστάντιος, διευθυντής του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου από το 1999 ως το 2010 δηλώνει ότι δεν εκθέτουν συλλογές ή αριστουργήματα, αλλά η πρότασή τους συγκροτεί "μικρές ιστορίες". Επίσης λέει ότι το μουσείο δεν επιθυμεί να εξομαλύνει ασυνέχειες του "εθνικού χρόνου" και δεν τους απασχόλησε "ο ενιαίος και συνεχής ελληνισμός".
- Τα περισσότερα εθνικά μουσεία όμως εξακολουθούν να εστιάζουν στα εκθέματα ως έργα τέχνης ή τεκμηρίωση μιας εθνικής συνέχειας (βλ. Ανδρομάχη Γκαζή, Εθνικά Μουσεία στην Ελλάδα, όψεις του εθνικού αφηγήματος)
- Το Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης ιδρύεται το 1918 από τον ποιητή Γεώργιο Δροσίνη και τον αρχαιολόγο Γιώργο Κουρουνιώτη. Στεγάζει αντικείμενα τέχνης και καθημερινής χρήσης, με ιδιαίτερη έμφαση στο "ωραίο". Στη δεκαετία του 1990 η ματιά του μουσείου ανανεώνεται, εγκαταλείποντας τη ρομαντική ενατένιση του παρελθόντος και την έμφαση στην πολιτισμική συνέχεια, προς μια πιο συμπεριληπτική ματιά, που λαμβάνει υπόψη ταξικά ζητήματα, διαφορετικότητας κτλ.

Βυζαντινό
Μουσείο.
Έκθεση με
κειμήλια
προσφύγων
(2023)

Λαογραφικό Μουσείο
Θεσσαλονίκη.
Το 2019 έγινε έκθεση για τους
Σαρακατσάνους, στο πλαίσιο
της οποίας πραγματοποιήθηκε
και βιωματικό εργαστήριο
υφαντικής.

Αποαποικιοποίηση των μουσείων

Πώς μπορεί να 'αποαποικιοποιηθεί' το μουσείο;

Όπως είδαμε, η καθιέρωση του μουσείου ως χώρου διαφύλαξης και παρουσίασης του πολιτισμού σχετίζεται με την αποικιοκρατία. Όπως και στην περίπτωση της ανθρωπολογίας, ανακύπτει το ερώτημα, πώς μπορούμε να αποαποικιοποιήσουμε ένα προϊόν της αποικιοκρατίας;

- Πρέπει να ανοίξει το μουσείο σε περισσότερες φωνές και να αποδεχτεί περισσότερες επιστημολογίες (πχ. την αναπαράσταση της μνήμης ή την παρουσίαση του υλικού πολιτισμού μιας κοινότητας με τρόπο που να ανταποκρίνεται στα συστήματα γνώσης του εν λόγω πολιτισμού).
- Συμπερίληψη, όχι ως "προσθήκη του Άλλου σε ένα έτοιμο πρότζεκτ" (δηλ. απλά ως επιμελητές ή καλλιτέχνες) αλλά αναθεώρηση της οργάνωσης του μουσείου και της σχέσης του με την κοινότητα.
- Επιστροφή της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπου είναι δυνατόν.
- Αναθεώρηση του τρόπου με τον οποίο πραγματεύεται το μουσείο τα εκθέματά του, πχ. καταλογοποίηση, ταξινόμηση, μάρκετινγκ, συντήρηση, μπάτζετ.
- Αναστοχασμός πάνω στο αποικιοκρατικό παρελθόν του μουσείου (πχ. πώς αποκτήθηκαν οι συλλογές), την Ευρωκεντρική θεώρηση και πρακτικές

Hooper-Greenhill, Το μεταμουσείο

Hooper-Greenhill, E. (2000). *Museums and the Interpretation of Visual Culture*. London: Routledge.

- Η Hooper-Greenhill ορίζει ως μεταμουσείο ως ένα μουσείο που αντανακλά την κοινωνία, προσφέρει τα μέσα για διάλογο και είναι συνυφασμένο με την κοινότητα όπου βρίσκεται.
- Η φωνή του επιμελητή του μετα-μουσείου είναι μια φωνή ανάμεσα στις άλλες, που δημιουργούν μια εποικοδομητική πολυφωνία απόψεων, εμπειριών και αξιών.
- Το μετα-μουσείο επιδιώκει να συμπεριλάβει την εμπειρία, την υποκειμενική θέση, τα συναισθήματα των επισκεπτών.
- Η έκθεση στο μετα-μουσείο είναι μόνο μια από τις μορφές επικοινωνίας, που εμπλουτίζεται με άλλα μέσα επικοινωνίας, ώστε να συμπεριλάβει τις ερμηνείες των αντικειμένων και τις ανάγκες των επισκεπτών.
- Το μουσείο του μέλλοντος είναι μια εμπειρία που δεν περιορίζεται σε τοίχους, αλλά μεταφέρει μια σειρά από διαδικασίες απόκτησης εμπειρίας και γνώσης στις κοινότητες.

Mind's eye project, MOMus,
<https://mindseye.gr/>

Συμπεριληπτικές πρακτικές
στο μουσείο, για άτομα που
βιώνουν μερική ή ολική
απώλεια όρασης.

Ανοιχτή πρόσβαση και συνεργασία με τους πολιτισμούς που παρουσιάζονται. Το μουσείο Varldskultur στο Γκέτεμποργκ της Σουηδίας, έχει ξεκινήσει ένα πρότζεκτ για την "αποαποικιοποίηση" της βάσης δεδομένων του μουσείου, δημιουργώντας με εργαλεία ανοιχτού λογισμικού, και σε συνεργασία με ιθαγενείς πληθυσμούς του Αμαζονίου, μια ανοιχτή βάση με όλο το αρχειακό υλικό και τα αρχαιολογικά αντικείμενα που αφορούν τις ομάδες αυτές.

Προφορική ιστορία και μουσείο

- Η **προφορική ιστορία είναι η συστηματική καταγραφή, διατήρηση και ερμηνεία ιστοριών και μαρτυριών**. Η προσέγγιση της ιστορίας μέσα από τις μαρτυρίες των ανθρώπων που έζησαν ένα γεγονός ή μια χρονική στιγμή, είναι μια αντίληψη της ιστορίας "από τα κάτω", όχι ως Ιστορίας με κεφαλαίο, των Μεγάλων Προσωπικοτήτων και Γεγονότων, αλλά πολλών ιστοριών που λαμβάνουν χώρα σε έναν τόπο. Προβάλλει περιθωριοποιημένες ομάδες.
- Τα μουσεία δεν αντικατοπτρίζουν μόνο τη μνήμη, αλλά και την ενεργοποιούν, μέσα από έρευνα και καταγραφή εμπειριών μιας κοινότητας ανθρώπων. Έτσι παράγουν νέες αφηγήσεις για το παρελθόν.
- Πολλά μουσεία εστιάζουν σε μικροϊστορίες, ανθρώπινα βιώματα και καθημερινότητα.
- Οι ιστορίες αυτές συνδυάζονται με εκθέματα και έτσι το ατομικό γίνεται συλλογικό, και αναδεικνύεται μια εποχή μέσα από τους ανθρώπους που την έζησαν.
- Οι πρακτικές της προφορικής ιστορίας μέσα στο μουσείο αντικατοπτρίζουν την επίδραση της ανθρωπολογικής προσέγγισης στη μουσειολογία.

Museu virtual e colaborativo de histórias de vida

Transformamos histórias de pessoas em patrimônio da humanidade. [Conheça o Museu](#)

Destaques

← anterior próximo →

Museu virtual e colaborativo de histórias de vida

Ditadura: Cotidianos Heranças

Conte Sua História

Museu da Pessoa
<https://museudapessoa.org/>
Museu com o objetivo de registrar, coletar, organizar e arquivar as histórias pessoais dos cidadãos brasileiros, e apresentá-las em uma base de dados pública.

Άννα Λάσκαρη, Athens Report, 2016, <https://athensreport.org>

Αρχείο προφορικής ιστορίας για την ελληνική κρίση.

Krzysztof Wodiczko, Tijuana Project, 2001. Καταγραφή προσωπικών ιστοριών γυναίκες που δουλεύουν ως μακιλαδόρας.

Το μουσείο των κοινών (commons)

- Κοινά είναι οι πολιτιστικοί και φυσικοί πόροι που ανήκουν σε όλα τα μέλη μιας κοινότητας.
- Ένα μουσείο των κοινών συντηρείται από την κοινότητα που οφελείται από αυτό, για παράδειγμα το κομμάτι που αφορά το αρχείο του ή τη συλλογή προέρχεται από την κοινότητα και ωφελεί την κοινότητα.
- Αρχεία/ μουσεία που βασίζονται σε συνεργατικά μοντέλα διαχείρισης.
- Η κοινότητα που θέλει να συντηρήσει μια ιστορική μνήμη δίνει στα μέλη της τη δυνατότητα να δουλέψουν μαζί στην καταγραφή των αναμνήσεων (δικών τους ή άλλων), στη συντήρηση, στην σύνδεση με την κοινότητα.
- Πρέπει να είναι αποαποικιοποιημένο, να ασκεί κριτική στην ιεράρχηση διαφορετικών ομάδων ανθρώπων και τις υπάρχουσες διαδικασίες δημιουργίας της μνήμης.
- Πρέπει να δίνουν τη δυνατότητα σε μειονοτικές ομάδες να οργανώσουν τη συλλογική μνήμη τους, παρέχοντάς τους τα τεχνικά και υλικά μέσα.
- Δημοκρατικό, ανοιχτό μοντέλο οργάνωσης.

Ισλαχανέ, Θεσσαλονίκη.
Παλιά Σχολή Τεχνών και
Επαγγελματιών. Σήμερα είναι
μουσείο του εαυτού του αλλά
και των τοπικών ιστοριών της
πόλης/ γειτονιάς που
καταγράφονται και
διασώζονται.

Μουσείο Μνήμης και
Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων,
Σαντιάγο, Χιλή.
Μουσείο αφιερωμένο στα
θύματα της δικτατορίας του
Πινοσέτ.

Αποκαθήλωση μνημείων

- Τα τελευταία χρόνια, πολλά αγάλματα που απηχούν αποικιοκρατικό/ ρατσιστικό παρελθόν απομακρύνονται από το δημόσιο χώρο.
- Η αρχή έγινε με το κίνημα Black Lives Matter (2013 και έπειτα).
- Μετά τη δολοφονία του George Floyd, η τάση αυτή γίνεται ακόμα πιο έντονη, με αγάλματα δουλεμπόρων να απομακρύνονται από το δημόσιο χώρο.
- Στη Νότιο Αφρική, το κίνημα Rhodes Must Fall ξεκίνησε από διαμαρτυρία (2015) για την απομάκρυνση του αγάλματος του Cecil Rhodes στο Πανεπιστήμιο του Κέιπ Τάουν, και στη συνέχεια διευρύνθηκε με αίτημα την αποαποικιοποίηση της εκπαίδευσης.

Bristol, διαδηλωτές ρίχνουν το άγαλμα του δουλέμπορου Edward Colston στο ποτάμι, κατά τη διάρκεια διαδήλωσης για το Black Lives Matter.

Βαρκελώνη, απόσυρση αγάλματος του Antonio López y López και μετονομασία της πλατείας σε πλατεία Idrissa Diallo, 2018. Ο Idrissa Diallo ήταν μετανάστης που πέθανε σε ηλικία 20 χρονών από καρδιακή ανακοπή στο κέντρο κράτησης μεταναστών της Βαρκελώνης.

Βαρκελώνη,
Μνημείο
Κολόμβου.
Αριστερά:
Ακτιβιστές πετούν
μπογιές στο
μνημείο (2016)
Δεξιά: Ακτιβιστές
της Open Arms
φορούν σωσίβιο
στο μνημείο (2018)

Συμβολική / ανεπίσημη
μετονομασία της Οδού
Γλαδστώνος σε Οδό Zackie Oh.
Αθήνα 2019.